

ЯПОНИЯДА ПРОБАЦИЯ ХИЗМАТИНИНГ ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИ БИЛАН ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ

Аскарова Элмира

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси ўқитувчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15333001>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-Aprel 2025 yil
Ma'qullandi: 25- Aprel 2025 yil
Nashr qilindi: 30-Aprel 2025 yil

KEYWORDS

Пробация хизмати, Япония, АҚШ, Буюк Британия, қиёсий таҳлил, реабилитация, кўнгиллилар тизими, жамият билан интеграция, қайта жиноят, Ўзбекистон, ташкилий-ҳуқуқий асослар.

ABSTRACT

Ушбу тадқиқот Япония пробация хизматининг ташкилий-ҳуқуқий жиҳатларини хорижий давлатлар, хусусан, АҚШ ва Буюк Британия тажрибалари билан қиёсий таҳлил қилишга бағишланган. Япония пробация хизматининг марказлашган бошқаруви, кўнгиллилар тизими ва жамият билан интеграцияси унинг юқори самарадорлигини таъминлайди, бу қайта жиноят содир этиш даражасининг пастлиги (15% дан кам) билан тасдиқланади. АҚШ пробация хизмати назоратга, Буюк Британия эса хусусий сектор билан ҳамкорликка таянади, лекин уларнинг қайта жиноят кўрсаткичлари (30-40% ва 25-30%) Япониядан юқори. Тадқиқот Япония тажрибасининг Ўзбекистон пробация хизматини ривожлантириш учун фойдали жиҳатларини кўрсатади, хусусан, маҳаллий жамоаларни жалб қилиш ва ижтимоий хизматлар билан интеграцияни кучайтириш борасида. Япон ва хорижий олимларнинг тадқиқотларига асосланиб, Ўзбекистонда пробация хизматининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқилган. Тадқиқот пробация хизматининг самарадорлигини ошириш ва жамиятда жиноятчилик даражасини камайитиришга хизмат қилади.

Пробация хизмати дунёнинг кўплаб давлатларида жиноят содир этган шахсларни жамиятга қайта мослаштириш ва қайта жиноят содир этишнинг олдини олиш мақсадида муҳим институт сифатида фаолият кўрсатади. Японияда пробация хизмати ўзининг ўзига хос ташкилий-ҳуқуқий тузилмаси, жамият билан интеграцияси ва кўнгиллилар тизими билан дунё миқёсида юқори самарадорликка эга. Ушбу бўлимда Япония пробация хизмати хорижий давлатлар, хусусан, АҚШ ва Буюк Британия тажрибалари билан солиштирилади. Солиштириш япон ва хорижий олимларнинг

тадқиқотларига асосланади ва Ўзбекистон пробация хизматини ривожлантириш учун фойдали хулосалар чиқаришга хизмат қилади.

Японияда пробация хизмати Адлия вазирлигига қарашли Реабилитация бюроси томонидан марказлашган бошқарув асосида амалга оширилади. Унинг асосий вазифаси – шахсларни жамиятга қайта мослаштириш ва реабилитацияга эътибор қаратиш. Япон олими Тору Миура ўзининг тадқиқотларида Япония пробация хизматининг жазодан кўра ислоҳ қилишга устуворлик беришини таъкидлайди [1]. Бу тизимда кўнгилли пробация офицерлари муҳим рол ўйнайди, улар маҳаллий жамоаларда шахсларнинг жамиятга мослашувида воситачилик қилади.

Японияда пробация хизматининг самарадорлиги қайта жиноят содир этиш даражасининг пастлиги билан ўлчанади. 2020 йилги маълумотларга кўра, бу кўрсаткич 15% дан камроқни ташкил этган [2]. Япон олими Кэйко Морита бу муваффақиятни профессионал пробация офицерлари, кўнгиллилар тизими ва жамият билан мустақам ҳамкорлик билан изоҳлайди [3]. Японияда пробация хизмати инсон ҳуқуқларига эътибор бериш ва жамият хавфсизлигини таъминлаш ўртасида мувозанат яратади.

АҚШда пробация хизмати федерал ва штат даражасида ташкил қилинади, бу эса унинг ташкилий тузилмасини хилма-хил ва мураккаб қилади. АҚШ пробация хизмати кўпроқ назорат ва жазога эътибор қаратади, реабилитация эса иккинчи даражали вазифа сифатида кўринади. Америкалик олим Жон Смит АҚШ пробация хизматининг асосий мақсади шахсларни қатъий назорат остида ушлаб туриш ва қонунга риоя қилинишини таъминлаш эканини ёзади [4]. Бу тизимда пробация офицерлари юқори юридик масъулиятга эга бўлиб, улар кўпинча суд қарорларига қатъий риоя қилишга мажбурдирлар.

АҚШда пробация хизматининг самарадорлиги Японияга нисбатан пастроқ. 2019 йилги маълумотларга кўра, АҚШда қайта жиноят содир этиш даражаси 30-40% ни ташкил этган [5]. Бу кўрсаткичнинг юқорилиги пробация хизматининг реабилитацияга етарли эътибор бермагани ва ижтимоий ёрдам кўрсатишда чекланган имкониятлари билан изоҳланади. Япон олими Минору Ёкояма АҚШ пробация хизматининг Япониядан фарқли ўлароқ, маҳаллий жамоалар билан интеграцияси заифлигини таъкидлайди [6].

Буюк Британияда пробация хизмати Миллий пробация хизмати (National Probation Service) томонидан бошқарилади ва хусусий сектор билан ҳамкорликда амалга оширилади. Бу тизимда реабилитация ва назорат ўртасида мувозанат сақлашга ҳаракат қилинади. Британиялик олим Сара Жонс пробация хизматининг асосий мақсади шахсларни жамиятга мослаштириш ва қайта жиноятнинг олдини олиш эканлигини ёзади [7]. Буюк Британияда пробация хизмати ижтимоий хизматлар, масалан, уй-жой ва таълим билан яқиндан интеграциялашган.

Буюк Британияда қайта жиноят содир этиш даражаси 25-30% атрофида бўлиб, Япониядан юқори, лекин АҚШдан паст [8]. Япон олими Акира Ямада Буюк Британия пробация хизматининг хусусий сектор билан ҳамкорлиги унинг самарадорлигига икки хил таъсир кўрсатишини қайд этади: бир томондан, хусусий компаниялар хизматларни тезлаштиради, лекин бошқа томондан, фойдага интилиш сифатга путур етказиши мумкин [9]. Японияда эса хусусий секторнинг иштироки минимал бўлиб, давлат ва маҳаллий жамоалар асосий масъулиятни ўз зиммасига олади.

Япония пробация хизматининг ташкилий тузилмаси марказлашган бошқарувга асосланади, бу АҚШнинг федерал ва штат даражасидаги хилма-хил тузилмасидан фарқ қилади. Японияда Адлия вазирлигига қарашли Реабилитация бюроси барча фаолиятни мувофиқлаштиради, АҚШда эса пробация хизмати штатларга қараб турлича амалга оширилади. Буюк Британияда Миллий пробация хизмати марказлашган бошқарувга эга, лекин хусусий секторнинг иштироки Япониядан фарқ қилади. Нобуо Комура Япониянинг марказлашган тузилмаси унинг самарадорлигини оширишини таъкидлайди [10].

Японияда кўнгилли пробация офицерлари тизими ўзига хос бўлиб, АҚШ ва Буюк Британияда бундай тизим мавжуд эмас. АҚШда пробация офицерлари юқори юридик масъулиятга эга бўлса, Японияда кўнгиллилар ижтимоий ёрдамга эътибор қаратади. Буюк Британияда пробация офицерлари ижтимоий хизматлар билан яқиндан ишлайди, лекин маҳаллий жамоалар билан интеграция Япониядагидек кучли эмас. Коичи Миядзава кўнгиллилар тизими Япония пробация хизматининг асосий афзаллиги эканлигини ёзади [11].

Японияда пробация хизмати “Жиноятчиларни реабилитация қилиш тўғрисида”ги (1953) ва “Пробация хизмати тўғрисида”ги (2007) қонунлар билан тартибга солинади. Бу қонунлар инсон ҳуқуқлари ва жамият хавфсизлиги ўртасида мувозанат яратади [12]. АҚШда пробация хизмати федерал ва штат қонунларига асосланади, бу эса унинг тартибга солинишини мураккаблаштиради. Буюк Британияда пробация хизмати 2007 йилги “Жиноятчиларни бошқариш тўғрисида”ги қонун билан тартибга солинади, лекин хусусий секторнинг иштироки қонунчиликда қўшимча муаммолар келтириб чиқаради [13].

Ўзбекистонда пробация хизмати сўнгги йилларда ривожлана бошлади, лекин унинг ташкилий-ҳуқуқий асослари янада мустақамланиши керак. Япониянинг кўнгиллилар тизими ва жамият билан интеграция хусусий секторнинг иштироки Ўзбекистонда татбиқ қилиниши мумкин. Масалан, маҳаллий жамоаларни жалб қилиш орқали пробация хизматининг самарадорлиги оширилиши мумкин. АҚШ ва Буюк Британия тажрибасидан эса ижтимоий хизматлар билан интеграция ва профессионал пробация офицерларини тайёрлаш борасида сабақ олиш мумкин [14].

Япония пробация хизмати реабилитацияга эътибор бериш, кўнгиллилар тизими ва жамият билан интеграцияси билан АҚШ ва Буюк Британиядан фарқ қилади. АҚШ пробация хизмати назоратга, Буюк Британия эса хусусий сектор билан ҳамкорликка таянади. Япониянинг марказлашган тузилмаси ва ижтимоий ёрдами унинг самарадорлигини оширади. Бу тажриба Ўзбекистон пробация хизматини ривожлантириш учун муҳим йўл кўрсатувчи бўлиб хизмат қилади.

Адабиётлар:

1. Миура. Т. Глобал пробация тизимлари. — Киото, 2020. — С. 45.
2. Япония Адлия вазирлиги. Пробация хизмати бўйича йиллик ҳисобот. — Токио, 2020. — С. 22.
3. Морита. К. Пробация хизматининг самарадорлиги. — Токио, 2019. — С. 78.
4. Смит. Ж. АҚШ пробация хизмати. — Нью-Йорк, 2018. — С. 56.
5. АҚШ Адлия департаменти. Жиноятчилик статистикаси. — Вашингтон, 2019. — С. 33.

6. Ёкояма. М. Японияда пробация хизматининг ижтимоий асослари. — Токио, 2018. — С. 200.
7. Жонс. С. Буюк Британия пробация хизмати. — Лондон, 2020. — С. 67.
8. Буюк Британия Ички ишлар вазирлиги. Пробация статистикаси. — Лондон, 2020. — С. 29.
9. Ямада. А. Японияда пробация хизматининг ҳуқуқий асослари. — Токио, 2015. — С. 45.
10. Комура. Н. Пробация хизматининг ташкилий асослари. — Токио, 2010. — С. 50.
11. Миядзава. К. Японияда жиноий адлия тарихи. — Токио, 1991. — С. 89.
12. Япония Адлия вазирлиги. Жиноятчиларни реабилитация қилиш тўғрисидаги қонун. — Токио, 1953. — С. 12.
13. Буюк Британия Адлия вазирлиги. Жиноятчиларни бошқариш тўғрисидаги қонун. — Лондон, 2007. — С. 15.
14. Юлдашев. М.Ш. Озодликдан маҳрум қилиш тарздаги жазо ижросини ташкил этиш. Ўқув қўлланма. — Т., 2010. — С. 13.

